

6. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2 изд. – Т. 46.
7. Ортега-и-Гассет Х. Эстетика. Философия культуры / Х. Ортега-и-Гассет. – М. – 1991.
8. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / П.А. Сорокин. – М. – 1992.
9. Уайт Л. Избранное: наука о культуре / Лесли Уайт. – Москва: Роспэн, 2004. – 959 с.
10. Фрейд З. Неудовлетворенность культурой / З. Фрейд. – М. – 1990.
11. Шендрик А.И. Теория культуры. Учеб. пос. для вузов / А.И. Шендрик. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Единство, 2002. – 519 с.
12. Юнг К.Г. Собрание сочинений. Психология бессознательного / Пер. с нем / К.Г. Юнг. – М.: «Канон +» РОЛЮЛИ «Реабилитация», 2013. – 320 с.

ДЗЕЙНАСЦЬ МІНІСТЭРСТВА БЕЛАРУСКІХ СПРАЎ ПРЫ ЛІТОЎСКІМ УРАДЗЕ Ў 1918–1924 ГГ.

Багалеяша С.В., канд. гіст. навук, дацэнт

Адной з малавядомых старонак у гісторыі Беларусі навейшага часу з’яўляецца дзейнасць Міністэрства беларускіх спраў пры літоўскім урадзе ў 1918–1924 гг. Звестак у гістарычнай літаратуры аб ім няшмат: ёсць толькі некалькі невялікіх артыкулаў і фрагментарныя ўпамінанні ў манаграфіях даследчыкаў, якія займаюцца праблемамі беларускай дзяржаўнасці [4, с. 25–31; 5, с.22–26].

Утварэнню і дзейнасці Міністэрства беларускіх спраў нацыянальныя дзеячы ў свой час надавалі важную ролю. Яны спадзяваліся з яго дапамогай пашырыць самасвядомасць і арганізаванасць беларускага грамадства, ускладалі на яго некаторыя надзеі ў адраджэнні беларускай дзяржаўнасці.

У дзейнасці Міністэрства беларускіх спраў можна выдзеліць некалькі перыядаў, абумоўленых палітычнымі абставінамі:

1. Снежань 1918 г. – красавік 1919 г. – дастаткова плённы перыяд у дзейнасці Міністэрства з пункту гледжання распрацоўкі нарматыўных дакументаў, арганізацыі беларускай справы і спроб

зацвярджэння БНР у якасці суб'екта міжнародных зносін. У той час Міністэрства знаходзілася ў Гродна.

2. Май 1919 г. – ліпень 1920 г. – дзейнасць Міністэрства, якое пераехала ў Коўна, некалькі звужаецца ў сувязі з пагаршэннем беларуска-літоўскіх узаемаадносін і складаным міжнародным становішчам, звязаным, у прыватнасці, з савецка-польскай вайной і польскай акупацыяй часткі Беларусі.

3. Жнівень 1920 г. – люты 1922 г. – у гэты перыяд пашырылася культурна-асветніцкая праца Міністэрства сярод беларускага грамадства. Гэта быў час дастаткова актыўнай міжнароднай дзейнасці, якой паспрыяў заключаны 11 лістапада 1920 г. дагавор аб супрацоўніцтве паміж урадамі БНР і Літвы.

4. Сакавік 1922 г. – студзень 1924 г. – статус Міністэрства беларускіх спраў рэзка змяніўся. Яго роля ў жыцці беларускага грамадства знізілася, літоўскі ўрад зменшыў фінансаванне Міністэрства і 20 студзеня 1924 г. яно спыніла сваю дзейнасць [4, с. 22].

Беларускія дэпутаты, уваходзячы ў склад Тарыбы, склалі 27 лістапада 1918 г. наступную дэкларацыю: “Беларуская Рада, выбраная на канферэнцыі 25–27 студзеня 1918 г. прадстаўнікамі беларускага насельніцтва на захад ад лініі фронту, абапіраючыся на пастановы названай канферэнцыі і маючы ідэалам утварэнне федэратыўнага Літоўска-Беларускага гаспадарства, дзеля важнасці моманту знайшла патрэбным прыступіць да канкрэтнай работы з літоўскай Тарыбай як адзіным цяпер існуючым літоўскім прадстаўніцтвам. Беларуская Рада верыць, што два народы, злучаныя гістарычна і эканамічна, падаўшы адзін аднаму руку, патрапяць здабыць вольнае і незалежнае жыццё, ідучы дарогай дэмакратычнага будаўніцтва агульнай дзяржавы” [6, с. 183].

Адным з першых крокаў сумеснай дзейнасці стала стварэнне 1 снежня 1918 г., згодна з дагаворам паміж прадстаўнікамі Віленскай беларускай Рады і Літоўскай Тарыбы ад 27 лістапада 1918 г., Міністэрства беларускіх спраў пры літоўскім урадзе [10, с. 4]. Яго ўзначаліў былы старшыня Народнага Сакратарыята БНР Я. Варонка (да 12 сакавіка 1919 г. і з 12 красавіка 1919 г. да 19 чэрвеня 1920 г.). З чэрвеня 1920 г. яго ўзначальваў Д. Сямашка [12, с. 145].

31 снежня 1918 г. урады Літвы і БНР пераехалі ў Коўна, а Міністэрства беларускіх спраў некалькі раней, 19 снежня, – у Гродна, дзе паспрабавала рэалізаваць ідэю аб беларускай дзяржаўнасці на практыцы.

Я. Варонка як міністр беларускіх спраў, па сутнасці, стаў прадстаўніком літоўскага ўрада на беларускіх землях. Ужо 20 студзеня 1919 г. Міністэрствам беларускіх спраў была выдадзена грамата, у якой абвяшчалася, што беларускае насельніцтва Гродзенскага, Сакоўскага, Беластоцкага, Бельскага, Ваўкавыскага, Белавежскага, Слонімскага павеатаў Гродзенскай губерні, Аўгустоўскага павеата Сувалкаўскай губерні і Лідскага павеата Віленскай губерні павінна па сваіх нацыянальных пытаннях зносіцца з літоўскім урадам праз Міністэрства беларускіх спраў, якое выступае ў якасці гаранта яго нацыянальных інтарэсаў [2, с. 319–320].

Тэрыторыя, на якую пашыралася юрысдыкцыя Міністэрства беларускіх спраў (каля 39 тыс. кв. км з насельніцтвам больш за 1,9 млн. чалавек), павінна была мець статус аўтаномнай адзінкі з дзяржаўнай беларускай мовай. Да яе адносіліся Гродзенская, паўднёвая частка Віленскай (Лідскі, Ашмянскі і Віленскі павеаты) і Аўгустоўскі павет Сувалкаўскай губерняў [12, с. 145].

Згодна з Часовым палажэннем аб Міністэрстве беларускіх спраў літоўскага ўрада, яно мела на мэце прадстаўляць і абараняць інтарэсы беларусаў, якія жывуць на беларускай, а таксама літоўскай этнічных тэрыторыях. Міністэрства павінна было распрацаваць дакументы аб устанавленні аўтаномнага кіравання ў беларускай частцы Літвы, а таксама законапраекты і падаць іх на разгляд Тарыбы. Яно было раўнапраўным з іншымі міністэрствамі краю. Міністэрства беларускіх спраў і яго мясцовыя органы зносіліся з Тарыбай і паміж сабой на беларускай мове, а ў справаходстве выкарыстоўвалася кірыліца [22, с. 1–3]. Для арганізацыі больш эфектыўнай працы ў Міністэрстве былі створаны розныя аддзелы. Яны з'яўляліся дапаможна-прыкладнымі арганізацыямі, якія карэктавалі працу ўсіх адпаведных міністэрстваў літоўскага ўрада і павінны былі гарантаваць правы беларускага народу ва ўсіх галінах утварэння.

У палажэнні гаварылася аб тым, што ўсе сродкі, “патрэбныя Міністэрству беларускіх спраў дзеля выпאўнення яго функцый, адпускаюцца з Дзяржаўнага скарбу на агульных асновах” [22, с. 3]. У кіруючы склад Міністэрства ўваходзілі міністр, віцэ-міністр, упраўляючы справамі. Былі створаны цывільны (грамадзянскі), грашова-гандлёвы, асветны, тэхнічны, аграрны і ваенны аддзелы [5, с. 28–29].

Горад Гродна, куды пераехала Міністэрства беларускіх спраў, Літоўская Тарыба лічыла цэнтрам беларускай часткі Літвы. На пачатку 1919 г. Міністэрства распачало актыўную дзейнасць. На працягу некалькіх месяцаў намаганнямі Міністэрства, а таксама асобных беларускіх дзеячаў былі дасягнуты некаторыя поспехі ў галіне будаўніцтва нацыянальнай дзяржаўнасці. Стварыліся і пачалі функцыянаваць Гродзенская губернская беларуская ўправа, беларуская камендатура горада і Гродзенская ваенная акруга; арганізаваны прафесійныя саюзы настаўнікаў, чыгуначнікаў, сялянская грамада і інш. [1, с. 7–8]. Былі створаны “Рада сялян-беларусаў” у Літве і “Беларускі жаночы гурток”. Беларускія нацыянальныя дзеячы актыўна працавалі ў сферы культурна-адукацыйнай справы. Былі адчынены два беларускія клубы, бібліятэкі, дзейнічалі гурткі моладзі, беларускі нацыянальны тэатр і хор [1, с. 8]. Пачалі выдавацца беларускія газеты: “Бацькаўшчына”, а з 2 лютага 1919 г. – “Беларускі народ” [19, с. 53]. Пры дапамозе Міністэрства беларускіх спраў быў выдадзены шэраг кніг лідэраў беларускага нацыянальнага руху і беларускіх пісьменнікаў: Я. Варонкі, К. Езавітава, М. Засецкага, М. Гарэцкага, Л. Чарняўскай і інш. На тых землях, на якія пашыралася яго юрысдыкцыя, ствараліся органы мясцовага кіравання. У функцыі Міністэрства ўваходзіла прадстаўленне кандыдатаў на пасады кіраўнікоў гарадскіх і павятовых органаў самакіравання, прызначэнне школьных інспектараў, суддзяў, следчых у гарадскія і павятовыя органы самакіравання. Такія служачыя былі прызначаны ў Гродна, Беласток, Ліду, Бельск, Белавежу, Дзятлава, Крынкі, Саколку, Шчучын [12, с. 145]. У іх ліку былі П. Крэчэўскі, К. Езавітаў, Л. Дзекуць-Малей, М. Касцевіч (М. Краўцоў) і іншыя беларускія дзеячы [18, с. 228]. Аднак Міністэрства беларускіх спраў распачало прызначэнне павятовых камісараў на Гродзеншчыну толькі з канца снежня 1918 г., што было выклікана затрымкай літоўскім урадам 10 тыс. руб. крэ-

дыту. У выніку частка служачых (напрыклад, некалькі суддзяў у Гродна, Беластоку і Сувалках) была прызначана ў абход Міністэрства беларускіх спраў [14, л. 7]. 15–16 снежня 1918 г. у Гродне адбыўся сялянскі з’езд, на якім была прынята рэзалюцыя “Аб палітычным становішчы”. У ёй дэлегаты з’езда адзначылі: “Беларускі народ павінен быць цэлым і ні ад каго незалежным. Сваіх правоў ён будзе дабівацца разам з суседнімі дэмакратычнымі народамі”. На з’ездзе была выбрана Гродзенская павятовая рада ў складзе 14 чалавек. На 9 студзеня 1919 г. было прызначана скліканне краёвага беларускага з’езда Гродзеншчыны, але Германія не дала дазвол на яго правядзенне [21, с. 38].

1 сакавіка 1919 г. у Гродна арганізацыйна аформілася культурна-асветніцкае таварыства “Бацькаўшчына”, якое выдавала часопіс з гэтай жа назвай. Заснавальнікаў таварыства было 14 чалавек, сярод іх К. Езавітаў, Я. Варонка, І. Карчынскі, А. Яўленскі, Т. Вернікоўскі, С. Якавюк, Т. Пчыцкая, У. Боеў, П. Марозаў, А. Зорын, Н. Зорын, Е. Сеўлена, А. Кароль, Е. Курлаў. Сярод асноўных мэт таварыства вызначаліся наступныя:

1) праводзіць ідэю беларускага нацыянальнага адраджэння сярод беларускага насельніцтва і яго суседзяў праз выданне кніжак, брашур і газет на беларускай, рускай, літоўскай, яўрэйскай і польскай мовах;

2) садзейнічаць асвеце беларускага народа праз адкрыццё школ, чытальняў, бібліятэк, тэатраў і падтрымку навукоўцаў і навучэнцаў, паэтаў, артыстаў і пісьменнікаў [16, л. 1–7].

Для членаў таварыства прадугледжваўся ўступны ўзнос у памеры 10 руб. Для людзей, малодшых за 18 гадоў, пры таварыстве існаваў “Кружок для маладых”.

Была створана камісія па арганізацыі гродзенскай народнай бібліятэкі. Адначасова па дамоўленасці нямецкае камандаванне аддало загад, каб усе нямецкія жаўнеры здавалі Міністэрству літаратуру, знойдзеную на кватэрах. У выніку было сабрана некалькі тысяч старых кніг і іншыя беларускія матэрыялы [16, л. 10].

Адначасова Міністэрства займалася і вайскавай справай. З вялікай цяжкасцю быў сфарміраваны 1-ы беларускі полк, які дыслацыраваўся ў Гродне. У сваіх успамінах аб пачатку дзейнасці Міністэрства ў Гродна Я. Варонка пісаў наступнае: “У пачатку студзеня 1919 г. на вуліцах Гродна ўжо можна было бачыць бела-

рускае войска. У кожным з павятовых месцаў былі ўжо павятовыя камісары, упершыню пачалі выдавацца беларускія газеты... Пачалася паступовая беларусізацыя абшару, які на працягу цэлага века нёс на сабе адначасна цяжар і польскага панавання, і русіфікацыі” [21, с. 38].

28 лютага 1919 г. у газеце “Грамадзянін” выйшаў невялікі артыкул А. Луцкевіча, у якім ён даў сваю ацэнку дзейнасці Міністэрства беларускіх спраў у Гродне: “Ладзяцца курсы беларусазнаўства. У грамадскай гімназіі ўведзены выклад беларускай мовы. Адбываюцца беларускія спектаклі, канцэрты, вечарыны, усюды пачуеш беларускую мову...” [8].

Тым не менш, вызначыць дакладна адносіны паміж Міністэрствам беларускіх спраў і ўрадам БНР пад кіраўніцтвам А. Луцкевіча ў сувязі з недахопам гістарычных крыніц даволі складана. Ёсць меркаванні, што спачатку, зыходзячы з пастулатаў III Статутнай граматы, урад БНР імкнуўся дыстанцавацца ад дзейнасці Міністэрства, якое працавала аўтаномна. Акрамя таго, паміж А. Луцкевічам і Я. Варонкам існавала асабістая непрыязнасць, якая таксама ўскладняла сумесную працу [20, с. 110–111]. На наш погляд, кантакты паміж Радай БНР і Міністэрствам беларускіх спраў пры літоўскім урадзе існавалі, але кожны зыходзіў са сваіх уласных інтарэсаў. Урад БНР на чале з А. Луцкевічам, які расчараваўся ў ідэі беларуска-літоўскай дзяржаўнасці, у першую чаргу жадаў бачыць Беларусь незалежнай дзяржавай і не разглядаў Літву як саюзную дзяржаву. У сваю чаргу, прадстаўнікі ВБР, якія ўвайшлі ў склад Літоўскай Тарыбы і падтрымлівалі дзейнасць Міністэрства, бачылі будучыню беларускіх зямель у складзе адзінай літоўска-беларускай дзяржавы з палітычнай і культурнай аўтаноміяй для беларусаў. Такія пункты гледжання на будучыню Беларусі і сталі асноўнай прычынай разыходжання.

5 лютага 1919 г. у Беластоку была падпісана польска-нямецкая дамова, згодна з якой нямецкія ўлады пагаджаліся прапусціць польскія войскі праз Беласток, Гродна і Ваўкавыск на ўсход супраць бальшавікоў. 9 лютага ў Гродна абодва бакі заключылі дадатковае пагадненне, па якім з Гродзенскага павета падчас заканчэння эвакуацыі нямецкай арміі выводзіліся ўсе польскія вайсковыя часткі [13, с. 27]. Гэта быў, па сутнасці, захоп палякамі Гродна, аднак ён адклаўся на некалькі месяцаў.

У сувязі з акупацыяй палякамі беларускай тэрыторыі 13 лютага Міністр беларускіх спраў Я. Варонка накіраваў ноту пратэсту ўпаўнаважанаму нямецкага ўрада ў Літве Э. Цымерле.

У канцы лютага 1919 г. у Гродна прыезджаў упаўнаважаны літоўскага ўрада А. Жылінскі, каб на месцы пазнаёміцца з дзейнасцю Міністэрства беларускіх спраў, а таксама даведацца аб фарміраванні беларускага палка, паколькі адным з асноўных пытанняў, якімі займалася Міністэрства, было стварэнне беларускіх узброеных сіл. Дзеля гэтага ў ім быў створаны вайсковы сакратарыят.

На працягу амаль чатырох месяцаў свайго знаходжання ў Гродна Міністэрства беларускіх спраў ператварылася ў адміністрацыйны орган літоўскага ўрада на беларускіх землях. У справаздачы за ліпень 1919 г. адзначаліся наступныя напрамкі яго дзейнасці: а) фарміраванне 1-га беларускага палка – вярбоўка салдат, кантроль за назначэннем каманднага саставу, пошук памяшкання для войска і г. д.; б) замежныя справы – зносіны з Міністэрствам замежных спраў Літвы, кантакты з замежнымі прадстаўнікамі; в) унутраныя справы – арганізацыя Дзятлаўскага, Гродзенскага і Бельскага беларускіх з’ездаў, стварэнне бюро па асведамленню і разведцы, інфармаванне прэсы і нагляд за ёю, прызначэнне павятовых камісараў; г) справы шляхоў зносін – нагляд за мастамі праз р. Нёман, перадача пошты і яе кантроль, спроба адстаяць перад палякамі чыгуначную маёмасць у Бельскім, Белавежскім, Беластоцкім паветах; д) юстыцыя – пошук і прызначэнне міравых суддзяў, барацьба за арганізацыю суда ў Гродна і Беластоку, юрыдычныя парады насельніцтву; е) справы працы і сацыяльнага забеспячэння – адкрыццё сталовых для бедных і бежанцаў, дапамога прыюту, адкрыццё бежанскага камітэту і дапамога ваеннапалонным; ж) адукацыя – прызначэнне школьных інспектараў, арганізацыя Гродзенскага школьнага саюза; з) прапаганда – рассылка афіцэраў і тайных агітатараў, дастаўка літаратуры і г.д.; і) гандаль – продаж тавараў і запасаў, застаўшыся пасля немцаў [17, л. 7–8].

Перыяд дзейнасці Міністэрства беларускіх спраў у Гродна – самы плённы час з пункту гледжання развіцця беларускай справы сярод насельніцтва краю, што садзейнічала развіццю яго нацыянальнай свядомасці. Вось што пісала газета “Грамадзянін” на гэты конт: “Усюды пачуеш цяпер беларускую мову, пабачыш урадавыя абвесткі па-беларуску, беларускія кніжкі і інш.” [8]. Аднак гэта

працягвалася нядоўга. 22 красавіка палякі захапілі Вільню, а 28 красавіка нямецкія войскі перадалі ім Гродна. Па гэтай прычыне Міністэрства беларускіх спраў 26 красавіка вымушана было пераехаць у Коўна.

Міністэрства беларускіх спраў імкнулася выйсці на міжнародную арэну, спрабавала дыпламатычным шляхам абараніць тэрытарыяльную цэласнасць этнаграфічных зямель ад распачатай анэксіі – на гэты раз з боку польскай дзяржавы. Трэба адзначыць, што абарона беларускіх тэрыторый ад замаху Польшчы з’яўлялася адным з асноўных напрамкаў у дзейнасці Міністэрства беларускіх спраў, у першую чаргу, дыпламатычнай. 11 красавіка 1919 г. Міністэрства беларускіх спраў накіравала ноту германскаму ўпаўнаважанаму ў Літве Э. Цымерле ў сувязі з захопам палякамі беларускай тэрыторыі, якую раней займала нямецкая армія [88, с. 48–49]. У ёй было сказана, што палякі не маюць ніякіх правоў на этнічныя беларускія землі і іх захоп з’яўляецца насіллем над беларускім народам. У афіцыйным адказе германскага ўпаўнаважанага ад 14 красавіка рабілася спасылка на патрабаванне маршала Фоша ад 25 студзеня 1919 г. аб неабходнасці “праходу польскіх войск праз Гародню далей на Усход у мэтах адбіцця большавізму, якое нямецкае камандаванне адхіліць не ў стане” [9, с. 24].

Міністр беларускіх спраў Я. Варонка 17 жніўня 1919 г. накіраваў лідэрам краін Антанты ноту пратэсту, у якой з этнаграфічных, гістарычных і палітычных пазіцый абгрунтоўвалася права беларускага народа на сваю тэрытарыяльную цэласнасць. Я. Варонка выказаў пратэст супраць бяспрычыннага дзеянняў палякаў на беларускіх землях і прасіў краіны Антанты ўмяшання, каб спыніць тое свавольства [22, с. 7].

Супрацоўнікі Міністэрства пастаянна прыводзілі факты нацыянальнага ўціску з боку польскіх улад. Безвыніковымі аказаліся таксама і асабістыя сустрэчы Я. Варонкі з прадстаўніком французскай ваеннай місіі палкоўнікам Рэбулем, прадстаўніком Вялікабрытаніі Гранд-Ватсанам, а таксама прадстаўніком амерыканскай ваенна-харчовай місіі палкоўнікам В. Грэве [7, с. 40].

16 кастрычніка Міністр беларускіх спраў падаў запіску кіраўніку дыпламатычнай місіі Вялікабрытаніі ў Коўне Б. Уарду, у якой настойваў на стварэнні ваенна-следчай і судова-следчай

камісій дзеля абследавання ўсіх незаконных дзеянняў палякаў на беларускіх тэрыторыях.

Каб надаць бачнасць “гістарычнай справядлівасці” сваіх прэтэнзій на Віленскі край, польскія ўлады вырашылі правесці “ўсенародны плебісцыт”. Я. Варонка заявіў, што беларусы ніколі не згодзяцца на правядзенне плебісцыту, які будзе праходзіць у прысутнасці польскага войска і жандараў, вынікі якога загадзя зразумелыя, а таксама з усталяваннем польскай усходняй граніцы, калі ў склад польскай дзяржавы будуць уключаны этнічныя беларускія землі з гарадамі Аўгустоў, Беласток, Бельск, Брэст [23, с. 11].

У той жа час пагоршыліся адносіны Міністэрства беларускіх спраў з літоўскім урадам, які паменшыў памер яго фінансавання, не выконваў сваіх абавязальстваў і ўсё больш акрыта прэтэндаваў на беларускія землі. Пачалося аслабленне кантактаў паміж Міністэрствам і Літоўскай Тарыбай. Негатыўна паўплываў на дзейнасць Міністэрства той факт, што да ўлады ў Літве прыйшлі палітычныя сілы на чале з прэзідэнтам А. Смятонай, якія насцярожана ставіліся да перспектывы раўнапраўнага ўдзелу беларусаў у палітычным жыцці літоўскай дзяржавы. Таму ў гэты час адносіны літоўскага ўрада да дзейнасці Міністэрства беларускіх спраў набылі невыразны характар, а беларускія палітыкі ў складзе Літоўскай Тарыбы апынуліся ў палітычным вакууме. У сувязі з гэтым з лета 1919 г. пачалося збліжэнне паміж Міністэрствам і Радай Народных Міністраў БНР [20, с. 108–109].

Для пашырэння ўплыву з верасня 1919 г. Міністэрства пачало выдаваць свой друкаваны орган – “Часопіс Міністэрства беларускіх спраў”, на першай старонцы якога было напісана: “Просім не лічыць наш “Часопіс” урадавым казённым выданнем, а пашыраць яго і дапамагаць матэрыялам, як усялякаму друкаванаму слову, якое павінна сеяць свет, праўду і чалавечыя думкі роўнасці і братэрства” [22, с. 1]. У ім змяшчаліся ўсе ўрадавыя пастановы, дакументы, хроніка падзей. Шмат месца ў часопісе адводзілася артыкулам беларускіх нацыянальных дзеячаў, матэрыялам, якія датычыліся культуры і асветы. Часопіс выдаваўся з дадаткамі (малюнкамі і табліцамі), выходзіў штотомесячна і зараз з’яўляецца важнай гістарычнай крыніцай, без якой немагчыма вывучаць дзейнасць Міністэрства.

Падчас знаходжання Міністэрства беларускіх спраў у Коўна ўмовы яго дзейнасці значна пагоршыліся. На гэта, безумоўна, паўплывалі палітычныя абставіны, а таксама змены, якія ўвогуле адбыліся ў беларуска-літоўскіх узаемаадносінах. На працягу 1920 г. Я. Варонка некалькі разоў сустракаўся з прэзідэнтам літоўскай дзяржавы, але ніякіх паразуменняў дасягнута не было.

3 студзеня 1920 г. міністр беларускіх спраў Я. Варонка выступіў са зваротам “Да ўсіх членаў урада, дзяржаўнага савету і грамадскіх дзеячаў Літвы” ў сувязі з пратэстам супраць арышту 22 снежня 1919 г. супрацоўнікаў і вобыскам у памяшканнях Міністэрства, якое было абвінавачана ў сувязях з палякамі і бальшавікамі, а яго будынак ацэплены войскамі. Арыштаваных беларусаў М. Маркевіча і А. Чарапука літоўскі ўрад меў намер высласць за межы Літвы. Я. Варонка не мог пагадзіцца з такім рашэннем, таму ў сваім звароце ён падкрэсліваў, што калі ў Вільне, Гродна, Беластоку, Мінску, Ваўкавыску даведаюцца пра арышт літоўскім бокам беларусаў, то гэта будзе вельмі зручным момантам для палякаў, якія змогуць пачаць агітацыю супраць літоўцаў і літоўска-беларускіх дамоўленасцяў. Усё гэта будзе спрыяць пагаршэнню беларуска-літоўскіх узаемаадносін, у выніку чаго беларусы перастаюць падтрымліваць літоўцаў, і, увогуле, паўстане пытанне аб будучым Вільні і Гродна.

У ходзе вобыску быў складзены пратакол, у якім адзначалася, што нічога, пацвярджаючага абвінавачванні, знойдзена не было [2, с. 578]. Гэта падзея наклала значны адбітак на беларуска-літоўскія адносіны, якія яшчэ больш пагоршыліся.

Пасля стварэння Сярэдняй Літвы ў літоўскіх уладаў ізноў узнікла зацікаўленнасць у больш эфектыўным беларуска-літоўскім супрацоўніцтве. Пасля заключэння 11 лістапада 1920 г. дагавора аб супрацоўніцтве паміж урадамі БНР і Літвы становішча Міністэрства беларускіх спраў значна палепшылася. Літоўцы павялічылі памер яго фінансавання, што дало магчымасць Міністэрству пашырыць культурна-асветніцкую працу сярод беларускага насельніцтва. Нягледзячы на падтрымку беларускіх нацыянальных дзеячаў у польска-літоўскім канфлікце, літоўцы паступова накіроўвалі свае сілы на тое, каб зрабіць Міністэрства беларускіх спраў толькі прадстаўніцтвам беларускай меншасці, і не адказвалі на ўсе яго пратэсты.

У сувязі з вырашэннем пытання аб, так званай, Сярэдняй Літве на карысць Польшчы літоўскі бок страціў былую зацікаўленасць да супрацоўніцтва з беларусамі. Так, у новым праекце Канстытуцыі Літвы 1922 г. наогул адсутнічаў параграф 80 аб Міністэрствах нацыянальных меншасцяў, што адзначала значнае пагаршэнне беларуска-літоўскіх узаемаадносін.

На працягу 1923 г. Міністэрства дзейнічала ў складаных умовах. Літоўскі бок спыніў яго фінансаванне і накіроўваў свае намаганні на абмежаванне яго дзейнасці толькі культурна-асветніцкімі справамі, а затым на поўную яго ліквідацыю. У той жа час распачалася кампанія па звальненню супрацоўнікаў Міністэрства, што выклікала вялікае незадавальненне з беларускага боку і яшчэ больш пагоршыла беларуска-літоўскія адносіны [3, с. 1420]. Міністэрства беларускіх спраў спыніла сваю дзейнасць 20 студзеня 1924 г. пасля канчатковага далучэння Віленшчыны да Польшчы. У сувязі з гэтым ліквідаваліся наступныя беларускія арганізацыі: “Беларуская грамада” ў Коўне, “Рада сялян-беларусаў” у Літве, “Беларускі жаночы гурток” [15, л. 1].

Нягледзячы на нядоўгі час існавання, нестабільнасць становішча і нязначнасць сродкаў, Міністэрства беларускіх спраў пры літоўскім урадзе адыграла пэўную ролю ў павышэнні нацыянальнай свядомасці беларускага грамадства Віленшчыны і Гродзеншчыны, яго культурна-адукацыйнага ўзроўню. Супрацоўнікі Міністэрства вялі дастаткова актыўную культурна-асветніцкую, ваенную і дыпламатычную дзейнасць, якая знаходзіла адпаведнае рэагаванне з боку палітычных колаў Францыі, Вялікабрытаніі, Польшчы, Літвы і іншых краін, якія прымалі ўдзел у вырашэнні лёсу беларускага народа. Міністэрства беларускіх спраў імкнулася выступаць гарантам абароны нацыянальных інтарэсаў беларускага насельніцтва Літвы, прапагандавала сярод яго ідэю беларускага нацыянальнага адраджэння, на міжнароднай арэне спрабавала дыпламатычным шляхам абараніць тэрытарыяльную цэласнасць беларускіх этнаграфічных зямель.

Выкарыстаная літаратура

1. Антонаў І.Г. Успаміны аб польскай акупацыі Гродзеншчыны ў 1919–1921 гг. / І.Г. Антонаў.– Коўна: Выд-ва ім. Ф. Скарыны, 1921. – 79 с.

2. Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі: У 2 кн. / Уклад., падрыхт. тэксту, уступ. арт, камент, пер., паказ. С. Шупы. – Вільня – Нью-Ёрк – Мінск—Прага: Беларускі Інстытут Навукі і Мастацтва: Т-ва бел. пісьменства “Наша ніва.” – 1998. – Т. 1. – Кн. 1. – 860 с.

3. Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі: У 2 кн. Уклад., падрыхт. тэксту, уступ. арт, камент, пер., паказ. С. Шупы. – Вільня–Нью-Ёрк–Мінск–Прага: Беларускі Інстытут Навукі і Мастацтва: Т-ва бел. пісьменства “Наша ніва”. – 1998– Т. 1. – Кн. 2. – 1721 с.

4. Багалеіша С. Дзейнасць Міністэрства беларускіх спраў пры літоўскім урадзе ў 1918–1924 гг. / С. Багалеіша // Беларускі гістарычны часопіс. – 2005. – № 9. – С. 22–26.

5. Брыгадзін П.І. “ Іменем беларускага народу...” / П.І. Брыгадзін, У.Ф. Ладысеў // Беларуская мінуўшчына. – 1997. – № 2.–С. 25–31.

6. Весялоўскі Ю. Беларусь у Першай сусветнай вайне (Гістарычны нарыс) / Ю. Весялоўскі; [Рэд.А. Мірановіч]. – Беласток-Лёндан. – 1996. – 361 с.

7. Воронко И. Белорусский вопрос к моменту Версальской мирной конференции: историко-политический очерк. / И. Воронко.– Ковно: Из-во им. Ф. Скорины, 1921. – 59 с.

8. Грамадзянін. – 1919. – № 3.

9. Езовитов К. Беларусы и поляки: Документы и факты из истории оккупации Белоруссии поляками в 1918–1919 гг.: Пер. с бел. / К. Езовитов. – Ковно: Изд-во им. Ф. Скорины, 1919. – 124 с.

10. Засецкі М. Міністэрства беларускіх спраў за 10 месяцаў існавання. Кароткі нарыс / М. Засецкі // Часопіс Міністэрства Беларускіх Спраў. – 1919.– № 1. – С. 3–9.

11. Знешняя палітыка Беларусі: зборнік дакументаў і матэрыялаў / Міністэрства замежных спраў Рэспублікі Беларусь; (Склад.: У.М. Міхнюк, Рэдкал.: І.І Антановіч (старшыня) [і інш.] – Т. 1. (1917–1922 гг.). Мінск: БелНДІДАС: Выдавецкі цэнтр БДУ. – 1997. – 395 с.

12. Ладысеў У.Ф. Міністэрства беларускіх спраў / У.Ф. Ладысеў // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. – Мінск. – 1999. – Т. 5. – С. 145.

13. Lukomski G. Wojna domowa. Z dziejow konfliktu polsko-litewskiego 1918-1920 / G.Lukomski – Warszawa, 1997. – 214 s.

14. НАРБ. – Ф. 325. – Воп. 1. – Спр. 7. – Л. 7.

15. НАРБ. – Ф. 325. – Воп. 1. – Спр. 225. – Л. 1.
16. НАРБ. – Ф. 468. – Воп. 1. – Спр. 5. – Л. 1-7, 10.
17. НАРБ. – Ф. 468. – Воп. 1. – Спр. 7. – Л. 7-8, 10.
18. Сідарэвіч А. Антон Луцкевіч: ад краёвасці да незалежнасці (1916–1918) (агляд крыніцаў БДМЛМ) / А. Сідарэвіч // *Архіўныя чытанні I–III. Складальнікі: Г.В. Запартыка і інш. / Матэрыялы навуковай канферэнцыі 2003–2005 гг. – Вып. 1. – Мінск: РІВШ, 2006. – С. 209–222.*
19. Турук Ф. *Белорусское движение: очерк истории национального и революционного движения в Беларуси* / Ф. Турук – М.: Гос. изд-во, 1921. – 144 с.
20. Хомич С.Н. *Территория и государственные границы Беларуси в XX веке: от незавершённой этнической самоидентификации и внешнеполитического произвола к современному status quo* / С.Н. Хомич – Мінск: Экономпресс, 2011. – 415 с.
21. Ціхаміраў А.В. *Беларусь у сістэме міжнародных адносін перыяду пасляваеннага ўладкавання Еўропы і польска-савецкай вайны (1918–1921 гг.)* / А.В. Ціхаміраў – Мінск: Экаперспектыва, 2003. – 399 с.
22. *Часопіс Міністэрства Беларускіх Спраў. – 1919. – № 1.*
23. *Часопіс Міністэрства Беларускіх Спраў. – 1919. – № 2.*

ВЕЛИКИЙ РАЗРУШИТЕЛЬ ИЛИ ВЕЛИКИЙ РЕФОРМАТОР? (К ВОПРОСУ ОБ ОЦЕНКЕ РОЛИ ПЕТРА I В ИСТОРИИ РОССИИ)

Богданович А.И., канд. ист. наук, доцент

В исторической науке и общественном мнении с конца XVIII в. до настоящего времени существуют диаметрально противоположные оценки как личности Петра I, так и его роли в истории России. В официальной российской историографии его принято считать одним из наиболее выдающихся государственных деятелей, которые определили направление развития России не только в XVIII, но и в следующие века. Однако многие историки прошлого, а также многие современные исследователи высказывали и высказывают критические оценки его деятельности, обвиняя Петра I в том, что он нарушил естественный ход развития российской истории, насаждал